Playback Theatre Compared To Psychodrama and Theatre of the Oppressed/ By Jonathan Fox

[1] ** This material is made publicly available by the Centre for Playback Theatre and remains the intellectual property of its author.

<u>תאטרון פלייבק בהשוואה לפסיכודרמה ותאטרון המדוכאים/ ג'ונתן פוקס</u>

תרגום- עינת משעל-ניצן. תאטרון פלייבק "החבר'ה מאיכילוב"

התרגום לקוח מתוך אתר הבית של "החבר'ה מאיכילוב" : www.play-back.co.il

הקטע הבא הינו הצהרה של ג'ונתן פוקס- מייסד שיטת תאטרון הפלייבק, על הקשר שבין תאטרון פלייבק, פסיכודרמה, תאטרון המדוכאים ודרמה-תרפיה.

קודם כל, קצת הסטוריה. בראשית שנות ה 70', הגדרתי את עצמי כאיש תאטרון אימפרוביזציה. הייתי הבמאי של להקת תאטרון שנקראה "It's All Grace", בוגר פרוייקט התנדבותי בנפאל [1] , וסטודנט למסורת הקדומה של מספרי הסיפורים, כאשר מישהו הזמין אותי לסופשבוע של פסיכודרמה.

מה שראיתי שם היה קרוב לחזון הכי עמוק שלי לגבי התאטרון- זו היתה חויה אינטימית, אישית, קהילתית ועוצמתית. הפסיכודרמה נבנתה על שיווי משקל פרדוקסלי של כבוד לפרט והערכה לקבוצה. בניגוד למבנים חברתיים היראכיים טיפוסיים, פסיכודרמה, עם התפיסה שלה לגבי ספונטניות, אפשרה לכל משתתף לקחת את הפוקוס היצירתי בכל רגע. פסיכודרמה גם הזמינה רגשות עמוקים. אני רציתי איזון כזה, גמישות כזו, וסוג כזה של קתרזיס עבור התאטרון.

בכל אופן, נוצר קצת בלבול לגבי הקשר בין תאטרון פלייבק ופסיכודרמה.
באופן כללי, הרבה אנשים התייחסו באופן שגוי לפלייבק כאל התפתחות של הפסיכודרמה, או כאל ענף שלה. מורנו[2], לפני התפתחות הפסיכודרמה, ביים בוינה קבוצת תאטרון שנקראה- "Stegreiftheater" (תאטרון הספונטניות). אני מרגיש יותר קשור למסורת הזו מאשר למה שהתפתח מאוחר יותר. (מורנו גם היה מעורב בפעילויות תאטרליות מהרגע שהגיע לארה"ב ב- 1925). אני המשכתי להיות חבר בארגון הפסיכודרמה, ודרך צירוף נסיבות מוזר, התבקשתי לערוך ספר של הכתבים הבסיסיים של מורנו שיצא לאור ב 1987.

---

[1] Peace Corps Nepal- פרוייקט של מתנדבים לסיוע לתושבי הכפרים בנפאל בתחומי החינוך החקלאות ועוד..(ע.מ.נ)

[2] יעקב לוי מורנו- **Jacob Levy Moreno.** פסיכיאטר אוסטרי-אמריקאי, פסיכוסוציולוג, תאורטיקן ומחנך, ממציא הפסיכודרמה, הסוציומטריה ומחלוצי הפסיכותרפיה הקבוצתית. (ע.מ.נ)

עוד לפני כן, הושפעתי מקריאה בכתבי פריירה[3] ובואל[4]. אבל רק בשלב מאוחר יותר פגשתי את בואל והתנסתי בסדנא של תאטרון המדוכאים.

שתי הגישות- פסיכודרמה ותאטרון המדוכאים, העריכו תפיסה אלתורית-נטולת תסריט, שהיתה קרובה לליבי. ככל שהפלייבק התפתח, דרך רעיונות ותרומות של משתתפים רבים, התבהר כי תאטרון הפלייבק הינו גישה בפני עצמה, ששונה באופן משמעותי הן מבואל והן ממורנו. בניגוד לפסיכודרמה- תאטרון פלייבק אינו ממקם את עצמו בתחום הטיפולי, על אף שהוא מבוסס על התפיסה של שינוי משמעותי ובונה. בשונה מתאטרון פורום, תאטרון הפלייבק אינו מתחיל עם הנחות לגבי מה יכול להיות הדיכוי של קהל ספציפי, אלא מאמין שדרך המדיום של סיפור הסיפורים האישיים שלהם, חברי הקבוצה תמיד יעלו את הנושאים שחשובים להם. אנחנו לא דוחים את האישי, אנחנו מקבלים כל סיפור על כל נושא, ובשונה מפסיכודרמה ומתאטרון המדוכאים אנחנו מקבלים גם סיפורים של שמחה כמו גם סיפורים של סבל.

תאטרון המדוכאים מחפש פתרונות, אבל השיקופים בתאטרון פלייבק אינם תרים אחרי פתרונות או תשובות. במקום זאת, הסיפורים בפלייבק סוללים את הדרך ליצירת דיאלוג עמוק שלא דורש תשובה. ועם זאת, אני חש שפעמים רבות מגיחה באופן ספונטני סוג של חכמה אנושית עתיקה. פעמים רבות אנחנו מרגישים שאנחנו מקבלים שיעור מהחיים, למרות שהסיפורים אינם פשוטים- וכנראה בגלל שהם אינם פשוטים.

בנוסף, תאטרון הפלייבק מתבסס פחות על מילים ועל טקסט ביחס לתאטרון המדוכאים ולפסיכודרמה. במופע פלייבק קלאסי, לא יהיה תהליך של שיתוף רגשי מילולי (sharing)או דיון, ולא יהיה חיפוש אחרי פתרון או תרופה--- רק עוד סיפור.
כך שבעצם התהליך הדרמטי של הפלייבק, המסתמך באופן אינטגרלי על דימוי, צליל וקצב, מגלם נרטיב ברמה שמכוונת להגיע עמוק יותר מהרמה של החשיבה המודעת. מספרים פעמים רבות מוצאים את עצמם נמשכים לספר סיפור ליבה ממעמקי הנפש, עבורם ועבור העדים. רגעים כאלו, כל כך עצמתיים ודרמטיים, מספקים סוג של הפתעה יצירתית לשחקנים ולקהל כאחד. התוצאה היא שינוי חברתי דומה לזה שתואר ע"י טרנר בתפיסה שלו לגבי דרמה חברתית[5].

---

[3] פאולו פריירה- **Paulo Freire-** מחנך ברזילאי ותאורטיקן רב השפעה בתחום החינוך. ספרו הנודע ביותר- "הפדגוגיה של המדוכאים" (Pedagogy of the Oppressed), התפרסם בספרדית ובאנגלית בשנת 1970. (ע.מ.נ)

[4] אוגוסטו בואל- **Augusto Boal** במאי ברזילאי, מחזאי ותאורטיקן בתחום התיאטרון. אבי "תיאטרון המדוכאים", "תיאטרון הפורום" ו"התיאטרון הבלתי נראה". (ע.מ.נ)

[5] ויקטור טרנר- **Victor W.Turner**, אנתרופולוגג בריטי שהשפיע רבות על תחום מדעי החברה והרוח, תחום האנתרופולוגיה ולימודי הדתות. מתייחס לדרמה חברתית הכוללת שלבים של- שבירת הנורמה, משבר, פעולה מתקנת ורה-אינטגרציה- איחוי מחדש. (ע.מ.נ)

בבסיס החוויה של הפלייבק קיימת רוח של נדיבות. ברוב המקרים, השחקנים שייכים לקבוצה שמפתחת את המיומנויות שלה דרך חזרות ואימונים קבועים, ובהמשך אותה קבוצה מופיעה בפני הקהילה אליה היא שייכת כמתנה, או סוג של מתנה. כל התהליך בנוי על הרעיון של הדדיות, של תן וקח. המספר מספר סיפור אישי בפומבי, לפני הקהל, כמתנה לצופים. השחקנים, שמגלמים את הסיפור, נותנים למספר כמתנה את הסיכון כי אולי ייכשלו במהלך מאמציהם לאלתר ולגעת בלבו של הסיפור. הקהל נותן את תשומת הלב העמוקה שלו. דיאלוג כזה, שמתבסס על נרטיב כנה, הקשבה מכבדת ושיקוף יצירתי, מעודדים את ההתפתחות של מוסריות ואמון. דיאלוג שכזה יכול להוות מודל לבניית שלום בעולם סדוק.

להיות עדים למציאות האמיתית עשויה להיות חויה שתזעזע אותנו עד היסוד. ישנם כוחות מלאי עוצמה- אישיים, חברתיים ופוליטיים- שלוחצים עלינו להדחיק ולהשתיק את הסיפור האמיתי. עם זאת, אני מאמין שאנחנו צריכים להתייצב מול האמת של העבר בכדי שנוכל לדמיין עתיד חיובי. לתפיסה הזאת, פסיכודרמה, תאטרון המדוכאים ותאטרון הפלייבק הם שותפים מלאים.

דרמה-תרפיה יותר קרובה לתאטרון פלייבק מאשר הפסיכודרמה במספר דרכים. אחת- היא אינה מתעקשת, על מה שאני מכנה אותו- המטאפורה הדרמטית הראשונית- היכולת להבחין בין מציאות לדמיון--בעוד הפסיכודרמה המתבססת על הטכניקה של חילוף תפקידים, דורשת מהפרוטגוניסט להיות מסוגל להתמודד עם משחק ה״כאילו״ בצורה מודעת. דרמה-תרפיה מקבלת ומאפשרת ״בריחה״ למטאפורה דרמטית שניה בלי לדרוש התייחסות קודמת לראשונית. במילים אחרות- אנחנו נשחק את החויה והחזון שלך, ללא צורך לדעת היכן אתה עומד ביחס לחויה, והאם אתה יודע אם זה אמיתי או לא.
שנית- אחת מהתיאוריות המרכזיות בדרמה-תרפיה מתייחסת ל״הרחקה״, לאלמנט זה שותף גם תאטרון הפלייבק בדרך של התעקשות על כך שהמספר יצפה בדרמה שלו מבלי להשתתף בה.

תאטרון פלייבק מוצג פעמים רבות בהכשרות של פסיכודרמה ודרמה-תרפיה, ומספר משתתפים שזיהו את הנקודות המשלימות בין הגישות, פיתחו פורמט שמשלב את תאטרון הפלייבק ואת תאטרון המדוכאים. לדוגמא- ה,Tubiyage Theatre Association of Burundi שפעמים רבות מתחילים מופע עם תאטרון פורום ומסיימים עם תאטרון פלייבק.